

Recenzijos

Kultūros barai

1974 Nr. 5

LIETUVIŲ DAINA IR RUSŲ POETAİ

Tomas Venclova

Lyrinė tautosaka — būtiną mūsų estefinio ir ne tik estefinio auklėjimo elementas. Net šiandien, kada gyvename dvidešimtojo amžiaus patirtimi ir vis mažiau belieka žmonių, alsavusių dainos atmosfera nuo vaikystės, gana didelė ir reikšminga mūsų poetų grupė orientuojasi į folklorą. O tas, kuriam dainos nėra nei motyvų ir stilistinių priemonių arsenalas, nei novatoriškų transformacijų objektas, vis dėlto laiko jas tam tikra norma, tyliu, bet itin svarbiu kultūrinio dialogo partneriu. Tokią poziciją tautosaka užima anaipol ne kiekvienoje kultūroje.

Taip, žinoma, esti ne tik dėl istorinių priežasčių. Nesigirdami galime pasakyti, kad lietuvių lyrinė tautosaka — vienas svarbesniųjų pasaulinės poezijos

puslapių. Ji turėtų būti privaloma filologo ir šiaip jau kvalifikuotesnio inteligento lektūra ne tik mūsų — šalia prancūzų ir vokiečių epo, airių ir islandų sagų, suomių „Kalevalos“, ispanų „Romense-ro“. Deja, dainos dar nėra tokios populiarios už Lietuvos ribų, kaip jos nusipelno. Jų vertimai į didžiąsias pasaulio kalbas sporadiški ir neretai mėgėjiški. Išimtimi, tur būt, reikėtų vadinti du atvejus. Proromantizmo ir romantizmo epochoje, susijusioje su Herderio, Lesingo, Getės, Rėzos, Šamiso vardais, mūsų dainos paliko pastebimą žymę vokiečių, iš dalies ir kitų tautų kultūroje. Antroji susidomėjimo dainomis banga kilo XX amžiaus pradžioje, kada jas vertė žymiausi rusų poetai.

Šiuos itin įdomius tarpfauninės dainų recepcijos epizodus primena Juozo Tumelio sudaryta knyga „Gde deviatj slivajetsia rek“*. Joje surinkti senesnieji lietuvių dainų vertimai į rusų kalbą — nuo vėlyvojo romantizmo laikmečio ligi 1965 metų. Iš viso pateikti 135 tekstai; atstovaujama 13 vertėjų. Svarbiausioji knygos dalis — žinomų XX a. pradžios poetų darbai. Ne visi jie savo metu buvo išspausdinti ir visi gerokai primiršti. Tuo tarpu tai ne tik vertingas literatūrinių ryšių liudijimas, bet dažnai ir neabejotinas indėlis į rusų poeziją.

Lietuvių dainos rusų skaitytoją pasiekė dar pirmaisiais XIX a. dešimtmečiais; ankstyviausi jų vertimai (iš lenkų ir vokiečių kalbų) buvo pažodiniai. Meninių vertimų atsiranda apie pereinamo amžiaus vidurį. Daug dainų į rusų kalbą versta ne vieną kartą: pirmiausia tai liečia Rėzos mitologines dainas, kurios pasaulinės literatūros istorijoje, tur būt, gretinamos su Džeimso Makfersono tekstais arba ir „Sakme apie Igorio žygį“. Knygoje dažnai pateikiama po keletą vieno ir to paties teksto vertimų. Filologui tai, žinoma, ypač pravartu. Rinkinyje leidžia pasiekti vertimo principų evoliuciją daugiau kaip per šimtą metų. Nesunku pastebėti, kad, sakysime, V. Achšarumovas transponuoja dainas daugmaž į romantinės poezijos kodą. Kitos orientacijos laikosi N. Bergas — žymus slavofilas, „Kraledvoro rankraščio“ ir „Pono Tado“ vertėjas: jis suartina dainas su rusų tautosakos kodu (šia linkme pertvarkoma ir ritmika, ir morfologija, ir sintaksė, ir nuolatinų epitetų sistema, ir mitologinė topika). M. Michailovas, kurį, kaip vertėją, labai aukštai vertino A. Blokas, orientuojasi, sakytume, į abstraktesnę tautosakos modelį: jo išverstas „Varnas“ kiek primena ištrauką iš „Kalevalos“ ar Longfelo. Po ilgos pertraukos lietuvių dainas ima versti rusų simbolistai — rafinuoti poetai profesionalai, beje, pajėgiantys susipažinti ne su vokiškais ar lenkiškais tekstais, kaip ligi tol, o su pačiu originalu. Tai liečia

ne tik J. Baltrušaitį. Anot B. Sruogos, „Balmontas su Ivanovu pažodinio vertimo nelabai ir reikalingi buvo, — lietuviškame tekste jie jau patys susivokdavo“ (Raštai, VI t., Vilnius, 1957, p. 548). V. Ivanovo vertimai publikuojami pirmą kartą. Jam pavyko perteikti specifišką, rusų skaitytojui naują dainų pasaulio modelį, jų leksinį originalumą, jų archaišką rimtį. Savo vertimus V. Ivanovas buvo aprūpinęs ir komentarais, kurie mūsų nepasiekė (juos yra iš dalies perpasakojęs B. Sruoga). Vaisingai darbavosi dainų vertimo srityje K. Balmontas. Knygoje pateikti jo vertimai gana tikslūs, juose paįginti nedaug pigių „poetizmų“, kuriuos įprasta sieti su Balmonto vertėjo vardu. Bene objektyviausi, paprasčiausi, netransponuoti į svetimus dainų poetikai kodus yra J. Baltrušaičio vertimai, nors jis, kaip ir kiti, neišvengė stilistinių disonansų ir netikslumų.

Vėlesniojo laikotarpio praktika reprezentuoja dabartinės rusų poetinio vertimo mokyklos principus. Pažymėtinas didelis V. Neištadto atliktas darbas, kuris tik šiandien darosi prieinamas skaitytojui. Profesionaliai skamba geriausi, savo metu populiarius S. Mar vertimai.

Daugelis knygos tekstų tikrai aukšto meninio lygio. Beje, pamokomi ne tik šedevrai, bet ir reliatyvios nesėkmės. Šit, M. Michailovo versta (iš Šamiso) daina apie žvirblytį neteko savo „lingvistinio“ pobūdžio, o S. Mar versta „Žemė kėlė žolę“ prarado semantinį grakštumą. Retas vertėjas susidorojo su lietuvių deminutyvais. Tačiau, galimas daiktas, čia susiduriame su visai neišsprendžiamais klausimais ir su tekstais, kurie nepasiduotų net genialiausiems poetui...

Knygos sudarytojas J. Tumelis — vienas iš labai kvalifikuotų mūsų senosios raštijos specialistų bibliografų, publikavęs ir rusiškąjį J. Baltrušaičio rinkinį („Derevo v ogne“), ir nemažai baltrušaitianios pozicijų. Jo darbai pasižymi tuo filologiniu skoniu, ta akademinė precizija, kuri yra svarbus nacionalinės kultūros rodiklis. Ir ši knyga daugeliu atžvilgių pavyzdinga. Tekstai kruopščiai surinkti ne tik iš rečiau leidinių, bet ir iš autografų, netgi esančių privačiose rankose. Rinkinyje aprūpintas geru filologiniu aparatu. Tiesa, kiek pasigendame platesnių komentarų. Derėjo paaiškinti retesnius žodžius (pvz., Nr. 16 „jiverni“ — skiedros, nuolaužos), tokias sąvokas, kaip „Laima“ (Nr. 28 ir kt.), pakomentuoti nelietuvišką priedainį (Nr. 92, 119). Knygoje liko ir korektūros klaidų (9, 83, 104 psl.).

Ateityje rusų skaitytojas turėtų susilaukti plataus mokslinio lietuvių dainų rinkinio (sakysime, akademinėje „Literatūrinių paminklų“ serijoje). Tikėsimės, kad jį ilgainiui parengs mūsų filologai, bendradarbiaudami su itin pajėgia jaunųjų rusų baltistų grupe ir geriausiais rusų poetais. Bet ir tada J. Tumelio sudarytoji knyga išsaugos savo istorinę ir bibliofilinę vertę.

* ГДЕ ДЕВЯТЬ СЛИВАЕТСЯ РЕК. Литовские народные песни в переводе русских поэтов. Составил Ю. Тумялис. «Вага», Вильнюс, 1973.